אלול

א. תיאור שבת מברכים אלול בחג הפסח, והשאלות על כך

באחת משיחות חג הפסח[1] מתאר כ"ק מו"ח אדמו"ר את המצב הרוחני ששרר בשבת מברכים אלול בליובאוויטש – „עיר הבירה" של אדמו"רי חב"ד במשך שנים רבות[2]. וכך נאמר שם (בתרגום חפשי):

„בשבת מברכים חודש אלול בליובאוויטש, למרות שבדרך כלל היה זה עדיין יום בהיר של שמש זורחת, כבר השתנה האויר, כבר החל להיות מורגש ריח־אלול, וכבר נשבה רוח תשובה".

כל דברי רבותינו נשיאינו מדוייקים בכל פרטיהם. ומובן, שכל ארבעה התיאורים שבשיחה לגבי שבת מברכים אלול – (א) בהירות זריחת השמש (ב) שינוי האויר (ג) תחושת „ריח" אלול (ד) משב „רוח תשובה" – אינם סתם מליצות, אלא אלה הם ארבעה ענינים המבטאים את תוכנה הפנימי של שבת מברכים אלול.

יותר מכך: דברי רבותינו נשיאינו מדוייקים לא רק לגבי תוכן הדברים, אלא גם לגבי זמן אמירתם – כל דבר נאמר בזמן המתאים, אם כי ההשפעה חייבת להימשך גם לאחר מכן, כמוסבר במספר מקומות, וכיון שכ"ק מו"ח אדמו"ר תיאר את שבת מברכים אלול בחג הפסח מובן שיש קשר פנימי בין שני הזמנים.

לכאורה, לגמרי לא מובן: שני זמנים אלו – אלול וחג הפסח, לא רק שונים במהותם, אלא מנוגדים זה מזה[3]: פסח הוא השפעה והמשכה מלמעלה למטה – תחילה „דודי לי" ואחר כך „ואני לו"[4], כפי הידוע שהגאולה ביציאת מצרים לא הגיעה על ידי עבודתם של ישראל (ואדרבה[5]: לפני יציאת מצרים הם היו במצב של „הללו עובדי עבודה זרה והללו..."[6]), אלא בדרך של אתערותא דלעילא[7] (=התעוררות מלמעלה)

1) תרצ"ד (לקו"ד ח"א קטו, ב).

2) ראה לקו"ד שם בהערה שבשולי הגליון. וראה ספר הזכרונות ח"א ע' 55 [ובהוספות שם ע' 342] שייכותה של חסידות חב"ד ל„ליובאוויטש".

3) ראה גם סה"ש תש"ג ע' 177.

4) לשון הכתוב שה"ש ב, טז. וקאי על יצי"מ (ד"ה דודי לי תרכ"ז בתחלתו. וש"נ).

5) דלא רק אשר הגילוי שנמשך ביצי"מ – בחי' „בכבודו ובעצמו" – אינו שייך שיומשך ע"י עבודה, כי עבודת הנבראים אינה מגיעה לבחינה זו, הנה נוסף לזה, לא הי' אז אצלם עבודה, כי „הללו כו'".

6) מדרש תהלים – באבער – טו, ה. יל"ר בשלח יד, כז. זח"ב קע, ב.

7) ומה שאמרו רז"ל (מכילתא שמות יד, לא) בשכר האמונה נגאלו אבותינו ממצרים, הרי האמונה ירושה היא לנו מאבותינו (וראה תניא פל"ד (מב, ריש ע"ב): בירושה כו' שלא עמל בו). וגם ענין דם מילה ודם פסח שבזכותם נגאלו (פרדר"א פכ"ט. מכילתא שמות יב, ו. הובא ברש"י שם), ענינם הוא המשכת וגילוי האמונה בענין של פועל (ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ג ע' 122). משא"כ עבודת התשובה – נקודה התיכונית דחודש אלול – היא עבודה שמצד המטה עצמו

שגרמה לאתערותא דלתתא (=מלמטה) אצל ישראל. לעומת זאת, חודש אלול הוא זמן של עבודה רוחנית מלמטה למעלה – תחילה „אני לדודי", אתערותא דלתתא, ואחר כך „ודודי לי"[8] (ראשי תיבות: אלול[9]). ויש להבין: מדוע מתארים בפסח את הענין של שבת מברכים חודש אלול?

ב. שורשה של ה„אתערותא דלעילא" הוא בחג הפסח

הסבר הענין הוא: ידוע (כמאמר חז"ל[10] על הפסוק[11] „מי הקדימני ואשלם"), שגם מה שיהודי משיג באמצעות עבודתו נעשה בכח הניתן לו מלמעלה. לאחר אתערותא דלעילא הוא מסוגל לעבוד באופן של אתערותא דלתתא. וכפי שמבאר אדמו"ר הזקן[12], שבאלול מתגלות י"ג מדות הרחמים, וממשיל זאת למלך הנמצא בשדה שאז רשאי כל המעוניין בכך לצאת ולקבל את פני המלך וכו'. כלומר, למרות שבחודש אלול העבודה היא מלמטה למעלה, בכל זאת נדרשת לשם־כך התגלות י"ג מדות הרחמים ונתינת רשות וכח מלמעלה, ורק לאחר מכן אפשרית העבודה של „אני לדודי"[13].

ומובן, שה„אתערותא דלעילא" הבאה לאחר עבודה של „אתערותא דלתתא" ובאמצעותה, נעלית הרבה יותר מן ה„אתערותא דלעילא" הבאה כהכנה לעבודה זו[14], שהרי ה„אתערותא דלעילא" המוקדמת באה כחסד חנם ונובעת רק מחיצוניות האור, ואילו ה„אתערותא דלעילא" שבאמצעות העבודה היא „למעשה ידיך

(ולא המשכת הענינים הבאים מלמעלה). ולהעיר מזח"ב ג, סע"ב. פרדר"א ס"פ מח. ועוד.

8) לשון הכתוב שה"ש ו, ג.

9) אבודרהם סדר תפלת ר"ה (בשם הדרשנים). פע"ח שער ר"ה פ"א. שער הפסוקים להאריז"ל עה"פ.

10) ויק"ר פכ"ז, ב. וממ"ש מובן, אשר הצורך לנתינת הכח שמלמעלה אינו רק מצד המניעות של היצה"ר (כמרז"ל (קידושין ל, ב) אלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו), אלא גם בשביל קיום המצות עצמם.

11) איוב מא, ג.

12) לקו"ת ראה לב, א. – וראה (בהבא לקמן) גם לקו"ש חכ"ט ע' 162 ואילך.

13) וגם התקיעה בשופר שבחודש אלול הו"ע אתעדל"ע. שהרי ענינה הוא כמ"ש (עמוס ג, ו) אם יתקע שופר בעיר כו' (טור או"ח ריש סי' תקפא. וראה אוה"ת ענין תק"ש בר"ח אלול (נצבים ע' א'רפ)), די"ל אשר פירוש „יתקע" הוא שהתקיעה באה מלמעלה (ולא שהעם תוקעין). ורק אשר המשכת התקיעה שמלמעלה היא ע"י התקיעות שאנו תוקעין. וראה לקו"ד שם (קטז, א) שתקיעה הראשונה דחודש אלול היא ההודעה על פתיחת שערי הרחמים דחודש אלול, ופתיחת שערי הרחמים הרי היא המשכה מלמעלה.

14) באתעדל"ע הנמשכת אחרי קדימת האתעדל"ת – ב' מדריגות: א) המתעוררת ע"י האתעדל"ת. וגם בבחינה זו יש מעלה על האתעדל"ע שקודם האתעדל"ת, כי היא בחי' פנימית (אלא שפנימיות זו היא מבחי' תחתונה, אשר האתעדל"ת מגיעה לשם). ב) הנמשכת מצד עצמה לאח"ז (שאינה שורה ומתגלה אלא כשיש שלימות במעשה התחתונים). ובחינה זו היא בחי' פנימיות של בחי' עליונה, אשר אין אתעדל"ת מגעת לשם (ראה בכ"ז לקו"ת שה"ש כד, א־ב). וי"ל אשר בחי' האור הנמשך ע"י העבודה דאלול – עבודת התשובה, היא כמו בחי' הב' הנ"ל. וכמובן מהמבואר להלן סעיף ד' בענין ההמשכה שע"י תשובה.

תכסוף"[15], ונובעת מפנימיות האור. אך עם זאת מובן, שיכולתה של ה„אתערותא דלתתא" לעורר „אתערותא דלעילא"[16] נובעת מה„אתערותא דלעילא" המוקדמת[17].

ולמרות שמתן הכח לעבודת „אני לדודי" היא התגלות י"ג מדות הרחמים בחודש אלול, בכל זאת, כיון שלכל דבר יש זמן המתאים לו, וזמנה של השפעת „אתערותא דלעילא" באופן כללי הוא בפסח, כדלעיל (לעומת חודש אלול שהוא, כשלעצמו, זמן העבודה מלמטה למעלה) – לכן כך הוא גם לגבי ה„אתערותא דלעילא" של אלול, שמקורה בפסח. כלומר, פסח הוא זמן של אתערותא דלעילא באופן כללי, ומכך נובעת אחר כך השפעות מסויימות יותר לכל ענין בזמן המתאים לו[18] – כולל השפעת י"ג מדות הרחמים בחודש אלול.

לכן נאמרה בחג הפסח השיחה[19] אודות שבת מברכים אלול, שבה נמשכים, באופן כללי, כל עניני החודש[20], כולל השפעת י"ג מדות הרחמים.

15) איוב יד, טו.

16) ראה ד"ה אדון עולם תש"ג פ"ו (וראה גם לקו"ת שמע"צ פג, ב ואילך), אשר כללות הענין מה שבאתעדל"ת אתעדל"ע (גם בחי' הא' שבהערה 14) הוא רק לפי שכן עלה ברצונו ית'.

17) לקו"ת שה"ש שם.

18) וזהו מה שפסח הוא ראש השנה לרגלים (וראה ר"ה ד, א), כי הראש כולל בו כללות החיות שבגוף וממנו נמשך חיות פרטי לכל אבר השייך אליו (ראה עטרת ראש בתחלתו).

19) ההמשכה מלמעלה ע"י נשיא הדור.

20) כי ראש חודש כולל כל ימי החודש (שלכן נקרא ראש חודש), ובשבת מברכים מתברך הוא בתוך ר"ח (נוסף על אשר השבת, מיני' מתברכין כולה יומין).

21) דיוק תיבת „נאָך", כי כללות חדשי הקיץ ענינם הוא המשכה מלמעלה, המתחלת בחודש ניסן.

ולהעיר מל"ת להאריז"ל פ' ויצא (ד"ה ענין הז' כוכבי לכת). הערה בסה"מ ש"ת ע' 28.

22) וענין חילוף האויר הוא הקדמה לשני ענינים אלו, כדלהלן סעיף ה'.

ג. אתערותא דלתתא באמצעות „אתערותא דלעילא"

לפי זה מובנים ארבעת הענינים בתיאור שבת מברכים אלול בשיחה הנ"ל, שמחולקים באופן כללי לשני סוגים: בהירות אור השמש – בחלק הראשון („למרות שבדרך כלל היה זה עדיין[21] יום שמש בהיר"). ושינוי מזג האויר, תחושת ריח־אלול, ו„משב רוח תשובה" – בחלק השני.

כי אור השמש יורד מלמעלה, ובפנימיות הענינים הכוונה היא להארה והשפעה מ„שמש הוי'", המאירה בחודש אלול כפרט מן ההמשכה הכללית של חודש ניסן, כאמור, ויתר שלושת הענינים מבטאים את התעוררות הנבראים למטה באמצעות ההארה של „שמש הוי'".

ד. הקשר שבין „רוח" ו„ריח" לבין אלול ותשובה

בקשר להתעוררות הנבראים, על ידי ההשפעה מלמעלה, מציין כ"ק מו"ח אדמו"ר שני ענינים[22]: א) „כבר התחיל להיות מורגש ריח־אלול". ב) „כבר

נשבה רוח התשובה".

הקשר שבין „ריח" ו„רוח" לבין חודש אלול ותשובה הוא:

„עיקר התשובה הוא כמו שנאמר[23] והרוח תשוב אל האלקים אשר נתנה"[24] – עיקר מהות התשובה היא להתעלות לדרגת „רוח", אשר כאן היא מעל[25] לדרגת „אור"[26], ואז נגרם הענין של „תשוב אל האלקים...". ולכך רומז כ"ק מו"ח אדמו"ר בביטוי „רוח תשובה", כי עיקר התשובה – ואלול – הוא בדרגת „רוח",

ובכך מובן גם הקשר של „ריח" לאלול: עיקר העבודה של „אני לדודי" באלול היא עבודת התשובה, שבאמצעותה זוכים ל„רוחו של משיח"[27], שגילויו הוא בבחינת ריח, כנאמר[28]: „והריחו ביראת הוי'..." – מנסים אותו דוקא ב„מורח ודאין", כדברי חז"ל[29].

ה. אויר – דבר נחוץ ומחיה לכל אחד באופן תמידי

כהכנה לשני הענינים – „רוח" של תשובה, ובחינה „ריח" אלול – אומר כ"ק מו"ח אדמו"ר בשיחה: „כבר השתנה מזג האויר", וכוונתו בזה:

בצרכי חייו של האדם יש מספר סוגי צרכים: בית לגור בו, לבוש, מזון, משקה, ואויר לנשימה, אשר זה נחוץ יותר מזה, לבוש נחוץ יותר מבית, יותר מכך נחוץ המזון, יותר מכך השתיה, וחשוב מכל – אויר לנשימה[30], שהוא צורך תמידי, ובלעדיו אי אפשר להתקיים אפילו זמן קצר[31].

וכיון שאדם זקוק כל־כך לאויר והוא נושם אותו תמיד, הרי מובן, שתעלתו של האויר מורגשת תמיד על ידי כל אחד.

וזוהי המשמעות של הנאמר בשיחה לגבי האויר: כיון ש„ריח" אלול ורוח התשובה כבר מורגשים ב„אויר" שהשתנה, מובן שהם קיימים באופן של „אויר", ללא תלות בשום טרחה[32], וקשורים ונחוצים לכל אחד[33], ומחיים כל אחד – כל נשמה – בכל נשימה, כמאמר חז"ל על הפסוק[34]: כל הנשמה תהלל י־ה הללוי'.

(משיחת ש"פ ראה ש"מ אלול, תשכ"ז)

---

23) קהלת יב, ז.

24) לקו"ת האזינו עא, ג.

25) וגם מזה מובן, אשר ע"י עבודת התשובה דאלול נמשכת בחי' נעלית יותר מהאתעדל"ע שקדמה לה. כי האתעדל"ע שקדמה לה הו"ע „א זוגשיינענדיגער טאָג" כנ"ל, בחי' אור.

26) לקו"ת שם עב, א.

27) ב"ר ספ"ב, הובא בלקו"ת שם.

28) ישעי' יא, ג.

29) סנהדרין צג, ב.

30) ד"ה מים רבים תרל"ו פ"א.

31) ראה נ"כ שו"ע אה"ע סי' יז סל"ב, שו"ת צ"צ אה"ע סי' סח־ע, מקומות שציין בשד"ח כללים מערכת כ' כלל קח – שיעור שעה קלה זו כמה היא.

32) ראה ד"ה מים רבים שם, שהאויר להיות נחוץ מאוד, הוא מצוי תמיד בלי שום מחיר כלל.

33) להעיר ג"כ מהביאור בענין „אויר – אור י" (ראה ס' הערכים חב"ד ח"ב בערכו ס"ח, וש"נ).

34) תהלים קנ, ו. ב"ר פי"ד, ט.